

Nr 365.

Av herr **Holmbäck**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål.

I propositionen 22/1952 föreslår Kungl. Maj:t riksdagen att antaga ett vid propositionen fogat förslag till lag med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål. Mot de föreslagna reglerna kunna ur allmänna synpunkter göras invändningar, men propositionen är motiverad av det spända utrikespolitiska läget och torde därför — tyvärr — böra i huvudsak godtagas. På en punkt synes den emellertid böra ändras.

Jämlikt 24 kap. 12 § rättegångsbalken skall anhållningsmyndigheten till rätten avlåta framställning om anhållen persons häktande sist å femte dagen sedan beslut om anhållandet meddelats eller personen jämlikt 8 § samma kapitel inställts till förhör. Då dylik framställning inkommit skall enligt 13 § rätten så snart ske kan och — om synnerligt hinder icke möter; till detta fall tar jag i det följande icke hänsyn — sist å fjärde dagen där- efter hålla förhandling i häktningsfrågan. Utsättes huvudförhandling inom en vecka må dock jämlikt samma lagrum, om rätten ej finner särskild förhandling böra äga rum, med förhandlingen rörande häktningen anstå till huvudförhandlingen. Jämlikt 15 § må uppskov med förhandlingens fortsättande icke utan den misstänktes begäran äga rum längre än fyra dagar. Efter förhandlingens avslutande skall rätten fatta beslut i häktningsfrågan. Om man antager att häktningsframställningen inkommer till rätten dagen efter det den avlåtes, få alltså från det att en person anhållits (inställts till förhör) tills beslut måste fattas om han skall häktas icke mer än 14 eller, för det fall att huvudförhandling utsättes inom en vecka sedan framställning inkommit till rätten om den anhållnes häktande, 17 dagar förflyta.

Det i propositionen framlagda lagförslaget vill beträffande förundersökning i fråga om vissa brott (spioneri, olovlig underrättelseverksamhet, sabotage m. fl. brott jämte försök och förberedelse därtill, tagande av utländskt understöd m. m.) utöka den förstnämnda av de angivna tidsbestämmelserna. I stället för »sist å femte dagen» skall det heta »sist å trettionde dagen». Från det att en person anhållits (inställts till förhör) tills beslut i häktningsfrågan meddelats skola alltså 39 resp. 42 dagar kunna förflyta. För att emellertid tillgodose rättsskyddsintresset har det stadgats i lagförslaget att rätten skall efter anmälan, som anhållningsmyndigheten skall

avge inom tio dagar sedan personen anhållits (inställts till förhör), pröva huruvida frihetsberövandet skall bestå.

Regeln att anhållen person skall ställas inför domare inom viss kort tid sedan han berövats sin frihet är ett av de större framstegen under 1800-talet och den förflutna delen av 1900-talet under rättsordningens utveckling till skydd för den enskilde mot ingripanden från statens, närmast från polismaktens, sida. De bestämmelser som nu föreslås innebära en av tidsomständigheterna betingad momentan tillbakagång i denna utveckling. Det gäller då att se till att denna tillbakagång blir så liten som möjligt. Det räcker icke med att i praxis myndigheterna icke kvarhålla den enskilde längre tid än som är nödvändigt. Det behöves även att lagstiftningen fastställer en maximitid, som icke är tilltagen för vid. För den enskilde är det nämligen av stort värde att i lagen ha en försäkran om att han i varje fall icke blir kvarhållen över en viss tidrymd. Särskilt är härvidlag att märka att anhållningstiden gäller icke blott för den, som slutligen blir dömd för det brott för vilket han är misstänkt, utan även för den, som icke åtalas eller som frikännes, alltså för den som är oskyldig.

Tre av lagrådets ledamöter ha yttrat att det kan med fog ifrågasättas huruvida det verkligen är av behovet påkallat med en så avsevärd förlängning av anhållningstiden, som förslaget innebär. »Någon övertygande motivering i detta hänseende» säga de tre ledamöterna av lagrådet »synes icke ha förebragts». Lagrådets fjärde ledamot har anfört att han i stort sett gillar de av de övriga ledamöterna angivna synpunkterna men att han av hänsyn till förhållandena icke ansåge sig böra avstyrka förslaget. De tre ledamöter av lagrådet, vilka ansett sig böra föreslå ändring i förslaget, yrka att trettiodagarsperioden skall inskränkas till 15 dagar. Då de å andra sidan även föreslå att den senare av de två perioderna om fyra dagar (alltså den period, för vilken rätten äger uppskjuta frågan om häktning skall ske) skall förlängas till åtta dagar, blir enligt de tre lagrådsledamöternas förslag den maximala tidslängden mellan anhållandet (inställandet till förhör) och beslutet i häktningsfrågan 28 resp. 31 dagar och den effektiva minskningen i förhållande till propositionen 11 dagar. Den prövning, som enligt propositionen rätten skulle verkställa tio dagar efter det att den misstänkte anhållits, upptages icke i de tre lagrådsledamöternas förslag. De anse nämligen denna prövning av föga värde ur rättssäkerhetssynpunkt och att dess överensstämmelse med rättegångsbalken blott är skenbar.

De tre lagrådsledamöterna ha utan fråga rätt i sitt påstående att propositionen icke innefattar någon övertygande motivering för att en så avsevärd förlängning av anhållandetiden som förslagits skulle vara behöflig. Det finnes emellertid underlag för en diskussion i denna fråga, nämligen de erfarenheter, som gjordes under andra världskriget. Då var den nu gällande rättegångsbalken ännu icke införd, och helt andra regler gällde om

häktning än nu. Dessa regler funnos i strafflagens promulgationslag. I allmänhet skulle en anhållen person (den äldre lagstiftningen använde icke ordet »anhållen» utan hänförde sig till att någon gripits och kvarhållits) frigivas inom 24 timmar, såvida han icke förklarades häktad. Ingen fick berövas sin frihet mer än fem dygn utan att frågan om häktning avgjorts. 1940 utfärdades emellertid en tvångsmedelslag, genom vilken i fråga om personer, som misstänktes för brott av de arter, mot vilka lagen riktade sig (i huvudsak samma brott, som bilda bakgrunden även till propositionens förslag till tvångsmedelslag), denna tid kunde förlängas till högst sextio dagar. Från och med den 1 juli 1944 inskränktes tiden till trettio dagar. Den parlamentariska undersökningskommission angående flyktingsärenden och säkerhetstjänst, som tillsattes 1945 (Paulsonkommissionen), har undersökt huru 1940 års tvångsmedelslag handhafts. I dess betänkande del III, angående säkerhetstjänstens verksamhet, finnes (s. 246) en statistik över de tider, under vilka personer suttit anhållna enligt lagen i fråga. Det visar sig av denna statistik att av 387 anhållna personer, som åtalats och fällts, och av 1411 anhållna personer, som icke åtalats, endast 18 resp. 4 suttit anhållna mer än trettio dagar (betänkandet lämnar icke upplysning om de personer, vilka anhållits och åtalats men antingen frikänts eller ock förklarats straffria jämlikt 5 kap. 5 § strafflagen). I den proposition, vilken ledde till inskränkning av tiden från 60 till 30 dagar, uttalade dåvarande justitieministern (prop. 110/1944) att enligt vad han inhämtat det under de två närmast föregående åren endast i ett fall förekommit att någon kvarhållits mer än 30 dagar. Under själva kriget var alltså en tidslängd överstigande 30 dagar i det närmaste obehörlig, och redan innan kriget var avslutat ansåg man sig kunna taga bort möjligheten att kvarhålla personer längre tid än 30 dagar utan att häkta dem.

I ljuset härav synes man kunna uttala att det bör vara tillräckligt med en tid av cirka 30 dagar från anhållandet tills beslut i häktningsfrågan fattas. En inskränkning av den tidslängd, som skulle komma att gälla om propositionen antages, bör alltså kunna ske till nära överensstämmelse med vad de tre lagrådsledamöterna föreslagit.

Då återstår frågan huru en dylik tidslängd skall fördelas mellan perioden före och perioden efter häktningsanmälan. Beträffande denna fördelning synas följande synpunkter kunna göras gällande.

Att justitieministern trots de tre lagrådsledamöternas kritik vidhållit sitt förslag beror uppenbarligen bl. a. på att han tillmäter ett större värde än de tre lagrådsledamöterna gjort åt den kontroll, som skulle komma att äga rum från rättens sida redan innan anhållningsmyndigheten insänt begäran om häktning — alltså den kontroll som komme att äga rum sedan anhållningsmyndigheten efter det att den anhållne varit berövad sin frihet i tio dagar sänt in sin anmälning av att anhållande ägt rum. Det är

därför han anser att hans förslag, trots de längre tider som kunna komma att förflyta innan häktningsfrågan avgöres, ur effektivitets- och rättsskyddssynpunkt är överlägset de tre lagrådsledamöternas. Då emellertid, som framgår av dessas yttrande, även justitiekanslersämbetet, riksåklagarämbetet och Svea hovrätt riktat en stark kritik mot tanken att rätten skulle redan innan häktningsbegäran hade inlämnats pröva frågan om den anhållne fortfarande skulle vara berövad sin frihet och då det av propositionen (s. 37) framgår att även överståthållarämbetet, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, statspolisintendenten, förste stadsfiskalen i Göteborg, polismästaren i Stockholm, poliskammaren i Malmö och Advokatsamfundets styrelse ifrågasatt lämpligheten av att rätten på detta stadium vore kontrollorgan, synes kritiken mot denna tanke vara synnerligen auktoritativ. Lösningen på frågan huru den tidslängd bör fördelas, under vilken en anhållen person får vara berövad sin frihet, innan beslut om häktning måste fattas, bör då sökas i följande riktning. Den period, som får förflyta innan beslut fattas om häktning, bör göras så kort som förhållandena medgiva, så att en kontroll under denna tid från rätten över anhållningsmyndigheterna ter sig jämförelsevis onödig. Den tidsperiod bör i motsvarande mån förlängas, under vilken häktningsfrågan skall kunna hållas öppen sedan häktningsframställning avgivits till rätten. Under denna tid står frågan, om den anhållne fortfarande skall vara berövad sin frihet, under rättens kontroll, och sedan rätten genom häktningsframställningen fått en mera samlad uppfattning av de skäl, som föranlett anhållandet, och de omständigheter, som sedermera yppat sig, har den även fått möjlighet att på ett mera effektivt sätt utöva denna kontroll än som varit möjligt före häktningsframställningen.

På grundval av vad nu angivits får jag framställa följande förslag.

Den tidsperiod, under vilken en person kan få sitta anhållen innan anhållningsmyndigheten skall avlåta en framställning till rätten om hans häktande, bestämmes till 12 dagar. Denna tidsperiod har (prop. s. 29—30) föreslagits av förste stadsfiskalen i Göteborg, som torde ha stor erfarenhet på hithörande område. 12 dagar är icke en längre tid än att en kontroll från rättens sida synes kunna undvaras (jfr i denna fråga samme stadsfiskals yttrande å s. 36 av propositionen). Såsom hittills och såsom förutsatts både i propositionen och av de tre lagrådsledamöter, som ha kritiserat de i propositionen föreslagna reglerna, skall rätten utsätta förhandling inom fyra dagar resp. en vecka sedan den erhållit häktningsframställningen. Uppskov med förhandlingens fortsättande får även utan den misstänktes begäran ske under tio dagar. Efter dessa tio dagar skall beslut fattas om hans häktande eller lösgivande. Den tid från anhållandet, inom vilken dylikt beslut skall fattas, blir alltså 27 resp. 30 dagar, d. v. s. 12 dagar mindre än som föreslagits i propositionen.

27 och 30 dagar ligga mycket nära det dagantal, som följer av de tre lagrådsledamöternas förslag. Att ett dagantal av 27 lika litet som det dagantal, som för motsvarande fall följer av de tre lagrådsledamöternas förslag, icke helt når upp till de 30 dagar, som stadgades 1944, torde icke behöva möta någon betänklighet. Numera innebär nämligen ett häktningsbeslut icke, såsom fallet varit före 1944, nödvändigtvis ett åtal. Även efter häktningen äger alltså åklagaren möjlighet att införskaffa den bevisning, som erfordras för häktningen. Lagrådets framställning (prop. s. 56) är i detta hänseende mycket upplysande.

Det torde till slut böra angivas att man genom ett förslag i ovan angivna riktning — liksom även enligt de tre lagrådsledamöternas förslag — undgår den olägenhet, vilken förste stadsfiskalen i Stockholm belyst beträffande det i propositionen framlagda förslaget: att ansvaret för frihetsberövandet först lägges å administrativ myndighet, sedan överföres till rätten, så återföres till den administrativa myndigheten för att till slut återigen påläggas rätten (prop. s. 30). I stället kommer rätten att behålla ansvaret för anhållandet från det att häktningframställningen avgivits.

Jag får alltså föreslå,

att riksdagen villa göra de ändringar, som ovan angivits, i det i propositionen nr 22 förefintliga lagförslaget med särskilda bestämmelser om tvångsmedel i vissa brottmål.

Stockholm den 28 januari 1952.

Åke Holmbäck.
